

ДУЙШЕНОВ Э. Д., ЖАКЫПОВ К. К.

*Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети*

УДК 530+371.3

ЖАШ МУУНДАРДЫН БАЗАЛЫК ТҮШҮНҮКТӨРҮНҮН АБАЛЫН АНЫКТОО

Жаш муундардын базалык түшүнүктөрүн оптималдаштыруу үчүн алардын айлана-чөйрөдөн, үй-бүлө мүчөлөрү менен өз ара мамилелеринен, күндөлүк турмушка колдонуучу каражаттар ж.б. алынган түшүнүктөрү, таяныч чекити кылып алынат.[1] Алардын таяныч чекиттерин аныктоодон мурда, бирдик, ондук, жүздүк системаларын толук өздөштүрүп, (Эл агартуу журналы №3,2011ж.) базалык сөздөрдүн көптүгүнүн сөздүгүн өздөштүрүү максатка ылайыктуу болот.[2]

Ошондуктан бирдик системаны толук өздөштүргөн жаш муундар гана аны “негизги база” б. а. таяныч чекити кылып алып, ондук системага өтөт.

Алгач ондук системаны түзгөн (түшүнүктөргө) мисал келтирели. Алар эки тамгадан турган: ак, ат, ай, ал, аз, аш, үй, уй, ок, эт, уй, уз, ит, өт ж.б.көптүк сөздөр.

Ошондой эле жүздүк системадагы сөздөрдүн көптүгү, үч тамгадан түзүлгөн: чач, баш, мээ, көз, каш, тил, тиш, кол, бут, ата, апа, гүл, таш, тоо ж.б. сөздөрдүн көптүгү “жүздүк базасынын” системасын түзөт.

“Бирдик”, “ондук”, “жүздүк” системаларындагы түшүнүктөрдүн базасын түзүүнү мектеп жашына чейинки бөбөктөргө сунуштайбыз жана натыйжасы ийгиликтүү болоруна терең ишенебиз. Анткени бул система жаш муундарды чыгармачылыкка, тапкычтыкка, өз алдынча ой жүгүртүүгө, дүйнө таанымын байытууга жана бекемдөөгө, ыраатуулукка, үзгүлтүксүздүккө, логикалык талдоого, акырындык менен акыл-ой туюмун толуктоого жетелейт жана багыт берет. Дидактикалык-психологиялык багытта өзгөчө орунга ээ болот.

Таяныч чекиттердин же системанын толуктугун жана тереңдигин текшерүү процессинде убакытты үнөмдөө үчүн системанын ар бир элементин өздөштүрүүгө коюлган талаптар эске тугулуусун калыптандыруу үчүн атайын көргөзмө каражаттар пайдаланылат.

1. Адамдардын дене түзүлүшү жана анын органдары: чач, баш, мээ, каш, көз, бет, ооз, тиш, тил ж.б. Ушу сыяктуу эле мисалдарды жан-жаныбарлар, канаттуулар дүйнөсү багытында колдонсок, бөбөктөр алардын окшоштуктары боюнча түшүнүк алып, дүйнө таанымын кеңейтүүгө жол ачылат.

Таяныч түшүнүктөрүн текшерүүдө жана баалоодо системанын негизги структуралык элементтерин өздөштүрүүнү баалоонун атайын критерийлерин иштеп чыгабыз. Бул критерийдин негизинде жаш муундардын түшүнүктөрдү кабылдоосу төмөнкүдөй бааланат.

Түшүнүктөрдү баалоонун 5 баллдык системасында 5 баллды балдардан талап кылынган суроолордун санына бөлөбүз да анын тийиндиси жооп туура болгон санга көбөйтүлөт.

Мисал үчүн: адамдын дене-мүчөлөрүнө байланыштуу сурамжылоодо 7 суроо болуп, жеткинчек 4 суроосуна туура жооп бере алган болсо, анда ал 3 балл алат б.а.: 5балл : 7сур. x 4т.ж. = 2,856 ~3

Мына ушундай эсептөөнүн негизинде түшүнүктөрдү өздөштүрүүнүн жыйынтыгы төмөнкүдөй бааланат:

“5” – туура жооп берилген 7 түшүнүк үчүн;

“4” – туура жооп 6-5 түшүнүк үчүн;

“3” - туура жооп 4 түшүнүк үчүн;

“2” - туура жооп 2 түшүнүк үчүн;

“1” - туура жооп 1 түшүнүк үчүн;

“0” - туура жооп 0.

Мындай текшерүү системасы, жаш жеткинчектердин түшүнүктөрдү өздөштүрүүсүнө объективдүү баа берүүгө жардам берет.

Андыктан абсцисса огуна түшүнүктөрдү өздөштүрүүнүн балл менен алынган көрсөткүчү, ал эми ордината огуна бирдей балл алган балдардын санынын жалпы катышкан жеткинчектердин санына n болгон катышы жайгаштырылат.

Эксперимент жүргүзүлгөн учурда түшүнүктөрдүн бөлүштүрүлүш функциясы келип чыгат.

Бөлүштүрүш функциясын жана ыктымалдуулуктун бөлүштүрүлүшүнүн тыгыздыгын билип, түшүнүктөрдүн мүмкүн болгон маанилерин кандай жайланышарын жана алардын ыктымалдуулугун билип алууга болот.

Нормалдык бөлүштүрүү теңдемеси жөнөкөйлөнткөндө төмөнкүдөй туюнтулат:

$$Y = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{t^2}{2\sigma^2}} \quad (1)$$

(1). Теңдеме боюнча t нын ар кандай мааниси үчүн Y сан маанисин эсептеп алабыз.

Азыркы мезгилде эксперименттин иштешинин ыктымалдуулугу практикада колдонуунун тактыгынын проценттик катышы:

$\alpha = 68,3\%$; $\alpha = 95\%$, $\alpha = 99\%$ эсептелет.

Биз жаш жеткинчектердин түшүнүктөрдү өздөштүрүү системасынын математикалык ыкмасын өздөштүрүүдөбүз.

Ар бир тарыхый этаптарда окутуунун өндүрүшүндө эки процесс эриш-аркак аракеттенет.

Биринчиси: Бизди курчап турган чөйрөнү таанып-билүү;

Экинчиси: Аны окуп үйрөнүү.

Бул эки процесстин бири-бири менен байланышы барбы? Эгерде бар болсо биз аны эмнеден байкайбыз? Бул маселе дидактиканын негизги маселеси катары олуттуу көңүл бурууга муктаж.

Эмнеден баштообуз керек?

Педагогдор арасында дидактика маселесинде көп талаш-тартыштар бар. Анткени окутуу, таанып-билүү окуучулардын чыгармачыл ой жүгүртүүсү аркылуу ишке ашат. Ой жүгүртүүнүн мыйзам ченемдүүлүгү физиологиялык, психологиялык жөндөмдүүлүккө байланыштуу.

Ар бир илим тигил же бул кубулушту түшүндүрүү үчүн кубулуштун пайда болуу мүмкүнчүлүгүн изилдейт.

Анда окутуп-үйрөтүүдө мыйзам же мыйзам ченемдүүлүк барбы?

Окутуу – бул аң-сезимдүү максатка умтулуучу педагог менен окуучунун биргелешкен чыгармачылык аракети. Ал кандайдыр бир объективдүү мыйзамга баш ийеби? Баш ийсе анда окутуу предметин, илимий изилдөө процессин жөнгө салуу керек.

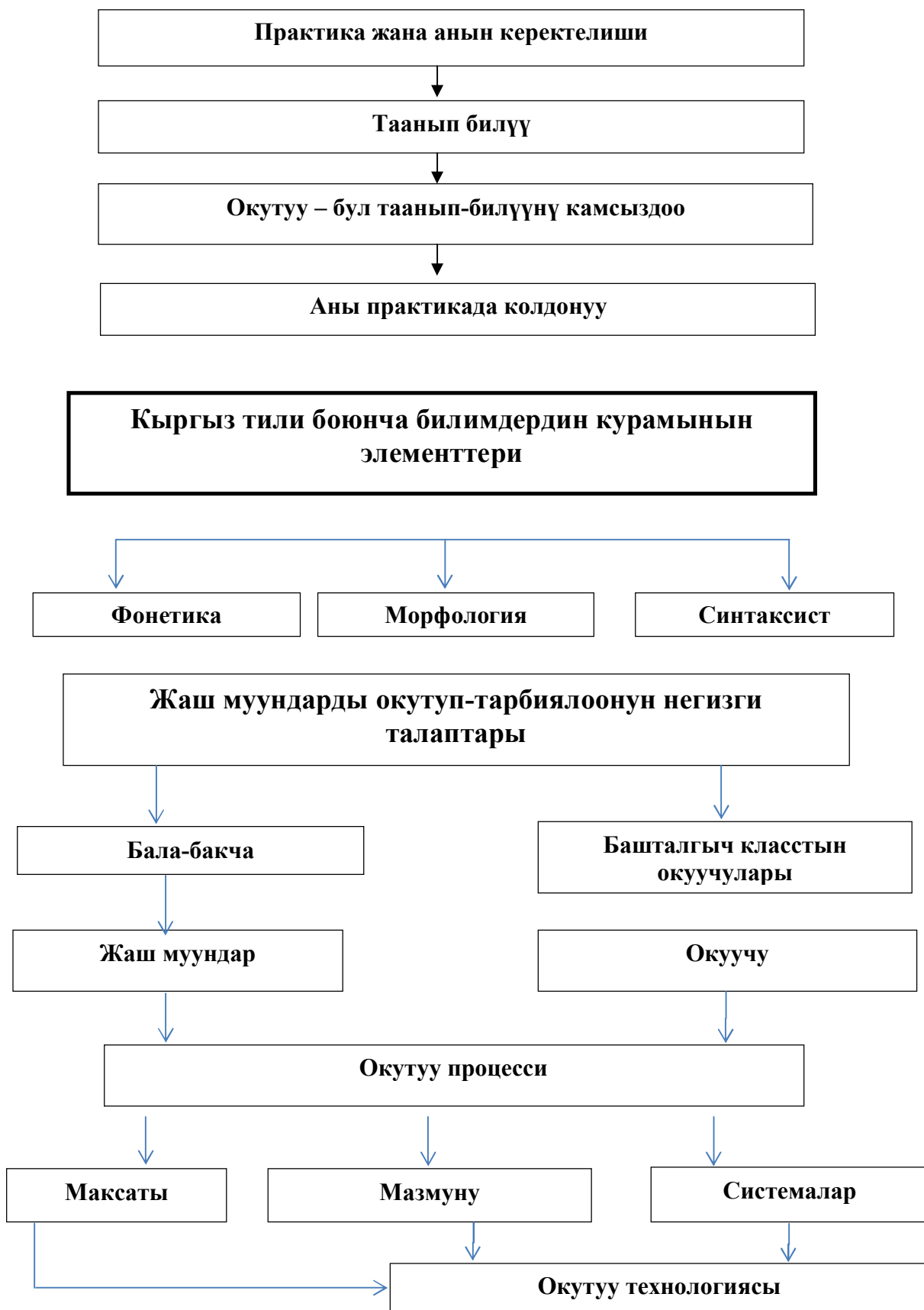
Окутуп-үйрөтүүнү ишке ашырууда дидактиктер гана катышпастан жекече предметти окутуу методу да катышат. Алардын изилдөө объектилери да бир.

Анда эмнеси менен айрымаланат? Методика менен дидактиканын айрымасы эмнеде? Аталган проблеманы чечүүдө көп муундагы дидактиктер эмгектенди. Эмесе аларга дагы бир ирээт кайрылалык.

Коомдун өнүгүшүндө таанып-билүү жана окутуу

Демек айлана-чөйрөнү таанып-билүү - бир жагы. Экинчиси: жаш муундарды окутуу. Эки процесстин ортосунда кандай карым-катнаш болуусу мүмкүн? Бир караганда бул байланыш эч кандай деле мааниге ээ болбогондой көрүнөт. Таанып-билүү – бул жаңы фактылар б.а. объективдүү дүйнөнүн мыйзамдары. Ал эми окутуу – бул адамдарды ага чейин алынып-топтолгон билим жана тажрыйба менен камсыздандыруу. Ошондуктан таанып билүү менен окутуунун ортосунда ички терең байланыш бар. Таанып-билүү – окутууга карата алгачкы баскыч. Окутууда өзүнүн мазмуну бар. Ал таанып-билүүнүн продуктусу. Билим берүү таанып-билүүнүн жыйынтыгы болуусу үчүн окутуунун мазмуну болуш керек. [3]

Схемада көрүнүп тургандай таанып-билүү менен окутуунун өз ара байланышы татаал.

Адабияттар:

1. Э. Мамбетакунов “Методология и качество педагогических исследований” Бишкек 2006
2. Дуйшенов Э., Жакыпов К. “Мектеп жашына чейинки жаш муундарга кыргыз тилин үйрөтүүнүн усулдук ыкмасы ” “Эл агартуу” журналы 2011ж №3 26бет.
3. Дуйшенов Э. “Реалдуулуктан объективдүүлүктүн призмасынан Ислам окуусуна өтүү” “Билим берүүнүн рухий-ыймандык дөөлөттөрү. Абалы жана келечеги”. V илимий симпозиум Бишкек 2013ж. 174-бет.